

recenzije – *recensiones*

TOMÁŠ ŠPIDLÍK: Poznaješ li Trojedinoga Boga? Teološko-duhovne misli uz Veliki jubilej 2000. (ur. Nedjeljko Pintarić), Glas Koncila, Zagreb 1999., 206 str., cijena: 60 kn.¹

Djelo Tomaša Špidlika »Poznaješ li Trojedinoga Boga?« jest trilogija, odnosno u jedne korice stavljena i prevedena na hrvatski tri djela: »Cognosci il Padre? Strumenti per il Giubileo 3«, »Cognosci Cristo? Attualità della sua Persona« i »Cognosci lo Spirito Santo? Strumenti per il Giubileo 2«, koja su prigodno izlazila u Rimu kroz tri godine pripreve za Veliki jubilej, tj. u godini Isusa Krista, u godini Duha Svetoga i u godini Boga Oca. Naslov »Poznaješ li Trojedinoga Boga?«, koji je dao hrvatski izdavač »Glas Koncila«, dobro izriče sadržaj knjige.

Odmah bih upozorio kako stavljeni podnaslov dobro govori o naravi ovog djela: »Teološko-duhovne misli uz Veliki jubilej 2000.« Radi se, dakle, o teološkom djelu ali i o djelu koje donosi duhovnost, koju bismo s pokojnim biskupom i teolo-

gom Klausom Hemmerleom mogli nazvati »trojstvenom duhovnošću«. Rekao bih, čak, da je upravo taj vid ovdje više istaknut.

Autor

Valja reći riječ-dvije o autoru. Urednik i pisac predgovora, ravnatelj »Glasa Koncila« Nedjeljko Pintarić, u GK XXXVIII (30.V.1999.), br. 22(1302), str. 7. obdario nas je zanimljivim razgovorom s Tomašem Špidlikom »U nebo se može ići samo zajedno«, koji predstavlja život, ali još više djelo i misli ovog – kako ga Pintarić naziva – »zaljubljenika u duhovnost kršćanskog Istoka i 'starca naših dana'«.

Tomaš Špidlik rođen je u Moravskoj 1919. u mjestu Boskovicama. Ušao je u isusovački red. Od 1954. predavač je patrističke teologije i teologije istočne duhovnosti na Papinskom institutu za kršćanski Istok u Rimu, kao i na drugim rimskim i inim učilištima. Doktorat je 1955. izradio o ruskoj duhovnosti te nastavio pisati ponajviše o istočnoj, i to slavenskoj duhovnosti.

¹ Ovaj je tekst – s malim izmjenama – V. Košić izložio 27. svibnja 1999. na predstavljajući ove knjige u dvorani Tribine grada Zagreb, Kaptol 27.

Svrha, narav i struktura djela

Pisac Špidlik sam na nekoliko mjesta progovara o svrsi i naravi ovih tekstova. Tako u Predgovoru hrvatskom izdanju (napisanom 1. siječnja 1999.) veli da »slavenski narodi u svom pjesničkom stvaralaštvu podsvjesno osjećaju da čitav svemir diše životnim dahom, te da i u njemu postoji tajnovit dijalog. Kako taj osjećaj ne bi ostao tek nedorečeni mistificizam, potrebno je produbiti poznavanje njegova objaviteljskog izvora i temelja: sve više posvješćivati tko su Otac, Sin i Duh Sveti, budući da ih zazivamo svakog dana u molitvi, vjerujući u njihovu prisutnost... Ako ova knjižica pomogne u ostvarivanju toga cilja i svrhe, bit ću radostan što na ovaj način mogu služiti braći u istoj vjeri...« (str. 9–10).

A na početku dijela »Poznaješ li Krista?« autor veli kako se jedan suvremeni teolog, koji je bio optužen da ne vjeruje u Kristovo božanstvo, branio govoreći da je on u svojoj vjeri svjestan teškoća koje imaju današnji ljudi te da želi približiti vjeru »onima koji je gube i koji se za nju ne zanimaju«. I nadodaje: »Svrha naše knjižice ide u tom smjeru, no na skroman način. Ne upušta se pustolovno na područje zamršenih rasprava. Jednostavno iz bogate duhovne predaje onih koji su vjerovali u Spasitelja prikuplja neke vidike koji se lako zaboravljaju, a upravo su nadahnjivali aktualnost evanđeoske poruke tijekom stoljeća.« (str. 92).

Slično Špidlik u raspravi o darovima Duha Svetoga (dakle, u trećem dijelu) veli: »Tumači su se osjetili slobodnima da te pojmove (tj. darove Duha – op. V.K.) protumače prema svojim kriterijima. Tako i mi možemo objašnjavati njihovo značenje prema načinu govora koji je bliži našem mentalitetu. Oni koji žele od toga napraviti neki logički sustav, upadaju u umjetni okvir razmišljanja.« (str. 183).

O strukturi razmatranja o Kristu autor veli: »Ulogu naroda Božjega u očuvanju i produbljivanju vjere u Krista istaknuo je II. vatikanski sabor. U ovoj knjižici slijedimo taj smjer duhovnoga hoda. Naše zanimanje pobuđuju načini na koje su Spasiteljevu osobu shvaćali slikari, jer je njihovo svjedočanstvo neiscrpno. Na prisni način Isusa su poznavali sveci. No, ne isključujemo pisce, psihologe i druge mislioe. Teolozi koji tumače crkveno naučavanje moraju nas uvesti u taj duhovni smisao dogmi. Ovdje je riječ o nepreglednom polju koje se žuti za žetvu (usp. Iv 4,35). Pa uberimo ovdje poneki klas.« (str. 98–99).

Iz donesenih riječi samog autora vidljivo je kako je svrha ovog djela produbiti vjeru u Presv. Trojstvo. Također je jasno iz samih autorovih riječi da njegova namjera nije izlagati teološke spekulacije niti neki teški sustavni traktat o Trojstvu, nego da je narav ovog djela izlaganje vjere u Oca, Sina i Duha Svetoga koja se nalazi u bogatoj duhovnoj baštini. Na primjeru kristološke rasprave vidljivo je – kao *pars pro toto* – da se autor poslužio prinosima umjetnika, književnika, svetaca, teologa i drugih mislioca koji su ostavili svoju vjeru upisanu u svojim djelima. Doista, to pokazuje i sam sadržaj ovog djela.

Sadržaj

Premda je ovaj niz Špidlikovih razmatranja započeo knjižicom o Kristu, i nastavljen djelom o Duhu i na kraju o Ocu, ovdje je taj redosljed vraćen na ustaljeni »taxis«: prvo je razmatranje o Ocu, zatim o Kristu i na kraju o Duhu Svetome.

Poznaješ li Oca? je razmišljanje koje autor dijeli u pet podnaslova: 1. Vjera u Boga Oca; 2. Božja Providnost; 3. Poruka za naše vrijeme: Obnoviti dijalog s

Ocem; 4. Radnici u Očevu vinogradu; 5. Budite savršeni kao što je savršen Otac vaš nebeski (Mt 5,48). Epilog je Meditacija o božanskom očinstvu. Pod svakim podnaslovom niže se sedam – osam razmišljanja. Polazišta su tih razmišljanja najčešće svetopisamski i otački tekstovi te primjeri iz duhovnosti.

Drugi dio Poznaješ li Krista? jedini ima podnaslov: Aktualnost njegove Osobe. Čitavo je razmatranje jedinstveno, bez poddjela, a donosi dvadeset osam razmišljanja, koja također često polaze od evanđeoskih, ali i od otačkih tekstova, izjava sabora i teologa, no sve je prodahnuto mnogim primjerima iz duhovnosti.

Poznaješ li Duha Svetoga? razmišljanje je koje se dijeli na četiri dijela: 1. Jedan Duh u Gospodinu; 2. Naslovi pridani Duhu Svetome; 3. Sedam darova Duha Svetoga; 4. Svijest o Duhu. Taj sklop tema ima i dodatak: Umjetničko stvaralaštvo i Duh Sveti. Ovaj dio možda ima najviše primjera iz slikarstva, književnosti, i uopće duhovnosti.

Pisac se u svom izlaganju – za koje je i sam rekao da ne želi biti odlaženje u zamrešene rasprave – koristi mnogim jednostavnim primjerima. Tako bih rekao da je tu dan jedan kompendij veoma rječitih primjera. Radi ilustrativnosti naveo bih neke: o odgojitelju sina nekog francuskog kralja, koji se na dječakovu pobunu pozvao na svoje sinovstvo pred Bogom (str. 17); o djevojčici Margareti koja je svoju lutku bacila u peć, jer je na svoje opetovane izjave ljubavi ostala bez ikakva odgovora (str. 19); o siromašnom dječaku (u slovačkoj noveli »Kome pripada sunce?«) kojeg je usrećila njegova majka spoznajom da Sunce pripada Bogu (str. 24–25); priča o kristalnoj palači – koju pripovijeda Dostojevski – a koja označuje čovjekovo nastojanje, koji nije zadovoljan nikakvim ma koliko raskošnim životom ako u njemu nema slo-

bode i ljubavi (str. 25 i 191); pripovijeda smiono pouzdanje sv. Ignacija Lojolskog u Providnost na njegovom putu u Svetu zemlju, na koji je pošao bez novaca (str. 37–39); primjer kako je sv. Ruža Limska kao djevojčica izgubila strah, videći kako se njezina također strašljiva majka nije bojala kada ju je pod ruku vodio njezin otac (str. 66); autor iznosi tužan primjer kako u jednom nacističkom logoru, gdje su bili zatvoreni mnogi intelektualci, svećenik u svom pripovijedanju nije znao iznijeti ništa nova o Kristu (str. 91); osobito je dojmljivo autorovo iskustvo razgovora s jednom budističkom monahinjom, kojoj je nastojao protumačiti vriednost kršćanstva u odnosu na budizam – to nije niti put napredovanja u duhovnom životu, niti u molitvi, nego jedino osoba Isusa Krista, Bogočovjeka (str. 93–94); autor donosi zanimljiv primjer – priču »Obraćanje pape« – iz Papinijeva djela »Crna knjiga« (str. 107); iznosi kristološki sadržaj romana »Idiot« Dostojevskoga (str. 108), Solženjicinova »Odjela za rak« (str. 109); iskustvo mladog slikara koji je bezuspješno pokušavao »ponoviti« sliku slavnog slikara Domenichina, ali mu je sam slikar pomogao dovršiti sliku (str. 115–116); izjavu jednog psihijatra o Tereziji Avilskoj: »Takvu ženu ne bih želio imati za pacijenta... Gotovo mi izgleda psihološkim čudom!« (str. 122); svakako je potresna priča iz života ruskog sveca Serafina Sarova koji je jednom tražitelju iskustva Duha Svetoga pokazao njegovu nazočnost u svjetlu, toplini i neobičnoj slasti (str. 145–148); o odnosu Pisma i Predaje – a meni se čini i svakog duhovnog iskustva – govori pjesma o moru Čeha Wolкера: pjesnik je sa žarom maštao o moru, koje nikad nije vidio, a kad je došao na Jadransko more, razočarao se onim što je vidio – ipak, otkrio ga je u očima mornara koji su se odmarali,

na temelju čega Špidlik zaključuje kako se »istinska zbilja ne otkriva površnim osobnim iskustvom, već ga stoljećima žive oni koji o njemu imaju živo iskustvo« (str. 163); veoma je rječit primjer o kriteriju za uspješno završenu školu svetog slikarstva na otoku Atosu: učenik bi trebao naslikati Preobraženje Kristovo, da bi dokazao svoju sposobnost da svijet vidi ne svjetovnim očima nego očima trojice apostola (str. 168); primjer iz Cvjetića sv. Franje Asiškoga pod naslovom »Gdje se nalazi prava radost«: sv. Franjo rekao je pred jednim samostanom svome subratu Leonu nakon što su se promrzli i mokri vraćali s jednog putovanja: »Ako nam ne otvore vrata, ako nas izbace i prognaju, a mi se zbog toga ne rastužimo – evo istinske radosti!« (str. 177).

Špidlik koristi i nekoliko primjera iz islamske duhovnosti (str. 22 i 196).

Ti primjeri pozivaju čitatelja da se uključi i sam uspostavi kontakt s Bogom.

Glavne značajke djela

Posebna je značajka čitavog djela: prodahnutost duhovnošću kršćanskog Istoka. Tako Špidlik često koristi izjave crkvenih, napose istočnih otaca: sv. Bazilija, sv. Ireneja, Origena, sv. Grgura Nazijanskog i dr.

U tom smislu često navodi i bizantske teologe: Šimuna »novog bogoslova« (str. 200), Ivana Klimaka (str. 188 i 194), Vladimira Losskya (str. 168); zatim ruske teologe: Florenskog (str. 27 i 191), Evdokimova (str. 79), Solovjeva (str. 141), Homjakova (str. 130–132). Također i ruske književnike i pjesnike: Dostojevskog (str. 24–26, 138, 191), Tolstoja (str. 179), Ivanova (str. 129–130).

Svakako je očita i značajka – koju u svom predgovoru ističe i urednik Pintarić – koju možemo nazvati: dijaloški pristup. Autor očito ekumenski doživljava kršćanstvo, jer u svoje razmatranje uvodi iskustva i stavove ne samo katolika, nego i prote-

stantskih, te osobito pravoslavnih kršćana. Ova značajka se može prereći i kao traženje jedinstva. Špidlik naime rado koristi načelo »i – i«, a ne »ili – ili«. Tako on npr. ne voli suprotstavljati dušu i tijelo (str. 157–158), Pismo i Predaju (str. 163), katolike i druge kršćane (npr. o Lutheru lijepo govori na str. 115). On povezuje, ne suprotstavlja. Traži sintezu, a ne analizu.

Iznio bih – recimo to tako, na prvi pogled – i jednu kritiku. Čini se kao da se ovo Špidlikovo djelo protivi racionalnosti, a naginje fideizmu. Tako izgleda da se on izričito protivi tzv. naravnoj teologiji (v. str. 46–48), koja je – prema Werneru Löseru – glavna značajka trojstvene teologije njemačkog teologa i biskupa Waltera Kaspera (»Der Gott Jesu Christi«). Špidlik govoreći protiv racionalizma veli: »Te spoznaje predstavljaju žnarnavnu teologiju, teodiceju. Svi lako priznaju da su takve racionalne spoznaje prilično nesavršene. Bog ostaje u otajstvu...« (str. 47). On radije citira Evagrija Pontika koji kaže da je trojstvena teologija »kontemplacija Presvetoga Trojstva« (str. 46).

Zapravo, riječ je s jedne strane o tome da je spoznaja Trojstva istina koja spada – kako je govorio Stjepan Bakšić – u tzv. suprarationalia, tj. u istine koje su iznad razuma. S druge pak strane, očito je da se Špidlik protivi tzv. »teološkim tehnoloizima« – u kom smislu on donosi i izjavu Grgura Nazijanskoga koji je s prezirom govorio o teolozima koji su teologiju pretvorili u »tehnologiju« (str. 48). Evagrijeva riječ: »Bit ćeš teolog samo ako moliš!« (str. 48) posve je u skladu s Rahnerovom riječju da će kršćanin budućnosti biti ili mistik ili ga neće biti.

U izvornom smislu riječi ovo Špidlikovo djelo govori o mistici kršćanstva, tj. o otajstvenosti u kojoj se događa susret čovjeka i Boga.

Kad se pak pojam vjere shvati u potpunom, egzistencijalnom smislu, tada je jasno da to nije odlazak u tzv. fideizam, nego da vjera treba i razumno tumačenje. Kao što i papa govori o tome u svojoj najnovijoj enciklici »Fides et ratio«. Dakle, i vjera i razum. Jedno i drugo. Tu bih citirao Hansa Künga: »Mi smo za racionalnost, ali smo protiv racionalizma u vjeri.« Mislim da u tom smislu treba čitati i raspravu o presudnoj ulozi vjere, a zaziranju od racionalizma – kako to iznosi Tomaš Špidlik u ovom djelu.

Zaključak

Ovo djelo nije manual niti školski traktat o Trojstvu, već knjiga koja o Bogu Ocu, Sinu i Duhu Svetome progovara prvenstveno iz područja kršćanske duhovnosti. Ona govori iz kršćanskog iskustva, dijaloški, dajući posebno prostora iskustvu istočne duhovnosti. Ona je stoga vrijedno obogaćenje na polju našeg izdavaštva, jer takvih naslova upravo nedostaje.

Zbog toga se iskreno radujem ovom djelu te čestitam i zahvaljujem »Glasu Koncila« koji ga je izdao. Zahvaljujem uredniku Nedjeljku Pintariću, prevoditeljima: Ivanu Nekiću, dr. Danijelu Labašu i dr. Ivanu Šašku, također i lektoru prof. Domaگوju Grečlu, te Željku Filetinu koji je načinio prijelom.

Mons. Vlado Košić

STJEPAN BALOBAN: Etičnost i socijalnost na kušnji, Kršćanska sadašnjost 1997.

Knjiga »Etičnost i socijalnost na kušnji«, dr. Stjepana Balobana izašla je 1997. godine, kao 31 svezak niza »Teološki radovi« u nakladi Kršćanske sadašnjosti. Autor je profesor moralne teologije i

društvenog nauka Crkve na KBF Sveučilišta u Zagrebu te pročelnik »Centra za promicanje socijalnog nauka Crkve«. Objavio je više članaka o socijalnoj problematici te uredio nekoliko knjiga. I ova je knjiga sinteza njegove misli. Radi se uglavnom o skupljenim predavanjima na raznim stručnim skupovima i tribinama. Tekstovi su neznatno prerađeni i složeni u nekoliko tematskih cjelina.

Knjiga se sastoji iz dva, ili možda tri, dijela. Prvi je dio posvećen socijalnoj problematici u užem smislu riječi. Teme kao što su: Socijalna problematika – »znak vremena u Hrvatskoj«, Društveni nauk Crkve: model ili privid, Etika i poduzetničko gospodarstvo, Etički problemi pretvorbe i privatizacije vlasništva, Potreba za etikom u gospodarstvu, Zauzimanje Katoličke Crkve za stradanja konkretnog čovjeka u ratu, Socijalna problematika Crkve na pragu trećeg tisućljeća, Socijalna problematika u Katekizmu Katoličke Crkve, Pitanje demokracije u socijalnim dokumentima Crkve. To su teme zasigurno najaktualnije danas kada govorimo o socijalnom angažmanu Crkve i oživotvorenja socijalnog nauka Crkve.

Tko god po prvi puta čita knjigu, pogotovo njezin prvi dio koji je i najvažniji, suočiti će se s mnoštvom pitanja koje autor postavlja. Tako da može doći u nedoumicu kako se Crkva i njezin socijalni nauk zapravo nalaze još u svojim začecima, barem u našem modernom hrvatskom društvu. Da je tome tako potvrđuje i autor koji, kao vrsni poznavatelj ne samo teoretskih principa socijalnog nauka nego i prakse u koju bi se taj nauk trebao utjeloviti, u više navrata ponavlja kako socijalni nauk Crkve u nas nije dovoljno poznat, te mu ova teza služi kao polazište razmišljanja ali i metodologije rada. On se stavlja na pionirski posao sagledavanja